

Kommunikation mellan forskare och politiker

- vad gör man när forskarnas svar inte stämmer med politikernas frågor?

Eva Krutmeijer, Vetenskapsrådet

Många av riksdagens viktigaste beslutsområden framöver är också vetenskapligt kontroversiella områden där ny kunskap ständigt utvecklas. Klimat- och energidebatten är bara ett av många exempel där politikerna måste kunna värdera expertkunskapen fastän den många gånger är både tvetydig och otydlig – politikerna ska fatta sina beslut mitt i en pågående ström av artiklar, rapporter och seminarier där forskarna sällan är överens.

Att uttrycka sig med hjälp av sannolikheter och ständigt ta hänsyn till osäkerheter är naturligt i den akademiska världen och ett sundhetstecken där ny kunskap genereras. Politiker är dock känsliga för detta. De vill helst ha 'riktiga fakta', sådant man kan lita på. Politiker vill kunna hänvisa till vad forskningen säger och därefter sätta den i olika sammanhang, ta hänsyn till andra villkor och värderingar och därefter utforma partiprogram och betänkanden, propositioner och utspel.

Hur gör man när forskarna faktiskt inte kan ge politikerna det de helst av allt vill ha? När forskarnas resonerande svar helt enkelt inte stämmer med politikerns raka frågor?

Vi hör ofta att forskare borde kunna bli bättre på att göra sitt ämne begripligt och intressant medan politiker borde inse vikten av att tänka mer långsiktigt, forskare borde hålla isär resultat från sina studier och sina egna personliga uppfattningar medan politiker borde lyssna även på sådana forskare som inte passar partiets åsikter... Idéerna är många men vi diskuterar sällan vad det beror på att de faktiskt inte riktigt förstår varandra. Det tror jag är en av de viktigaste förutsättningarna för att kommunikationen mellan dessa båda viktiga samhällsaktörer ska kunna förbättras.

I den här artikeln kommer jag att ta upp några av dessa frågeställningar och visa vad ett forskningskommunikativt angreppssätt kan bidra med genom att redogöra för några lärdomar vi dragit ur projektet *Mötesplatsen för forskare och folkvalda*. Detta projekt har bedrivits under två år i Vetenskapsrådets regi och i nära samarbete med riksdagen och finns sammanfattat i en nyligen utgiven rapport¹. I bilaga 3 till denna rapport utvecklar jag dessa tankar ytterligare.

Inget nytt under solen, eller..?

Vi lever i utredningarnas förlovade land. Att ta råd av experter i svåra och komplexa frågor sitter i ryggmärgen för svenska politiker och tjänstemän.

I riksdagen har varje utskott ett kansli som förbereder och genomför många offentliga utfrågningar varje år. De beställer också rapporter, kunskapsöversikter och analyser. Till sin hjälp har de Riksdagens utredningstjänst (RUT), som för ett par år sedan förstärktes med två

forskningssekreterare i samband med en övergripande ambitionshöjning av arbetet med forsknings- och framtidsfrågor i riksdagen².

Hur kommer då Vetenskapsrådet in i bilden?

Många folkvalda vittnar om det ökande tempot i den politiska vardagen³. De har helt enkelt inte tid att fördjupa sig i andra frågor än just de som ligger närmast i tiden. Efterfrågan på korta kärnfulla sammanfattningar ökar, samtidigt som många föredrar att träffa experterna 'öga mot öga' för att kunna få svar på frågor och kommentarer på sina egna idéer⁴.

Vetenskapsrådet har i sitt regeringsuppdrag ett nationellt ansvar för forskningskommunikation. I rådets underlag till den senaste forskningspropositionen betonas vikten av att ge forskningsresultaten en starkare roll i samhällsutvecklingen och att Vetenskapsrådet därför kommer att söka nya vägar att förbättra kontakterna mellan forskare och beslutsfattare⁵.

I Vetenskapsrådets stora kontaktnät av forskare och kunskap om var den bästa forskningen bedrivs, ligger två viktiga förutsättningar för denna uppgift. Dessutom har rådet alltså en forskningskommunikativ kompetens för att uppfylla sitt regeringsuppdrag.

Projektet 'Mötesplatsen för forskare och folkvalda' bedrivs från 1 januari 2007 i syfte att just stärka kommunikationen mellan forskare och politiker så att det bidrar till att fler riksdagsbeslut blir bredare och djupare vetenskapligt underbyggda än idag. Det är viktigt att betona att projektet alltså endast sysslar med att underlätta kunskapsöverföringen – det handlar *inte* om att föra forskarnas talan när det gäller forskningspolitiska frågor.

Jag vill också betona att projektet arbetar mycket nära riksdagens egna funktioner (Riksdagens samverksansgrupp för forsknings- och framtidsfrågor) och informationsavdelningarna vid landets universitet och högskolor via nätverket Expertsvar. Verksamheten bygger starkt på samverkan med andra mot gemensamma mål.

Metoder och resultat

Projektet har arbetat med två metoder; 1) en utvidgning av tjänsten Expertsvar till att omfatta tjänstemän vid riksdagen och 2) anordnande av möten och seminarier.

Expertsvar för beslutsfattare

Expertsvar är en tjänst som utvecklats av universiteten tillsammans med KK-stiftelsen, och som sedan år 2000 drivs av Vetenskapsrådet i nära samarbete med svenska forskande myndigheter och internationella mediatjänster.

Tjänsten har hittills varit en service för journalister, som kan ställa frågor på en hemsida (Expertsvar.se) och få tips på lämpliga forskare via kontaktpersoner vid varje lärosäte. Dessa kontaktpersoner, mestadels informatörer, har alltså en god överblick över forskningen och forskarna vid sitt lärosäte.

Nu kan även ledamöter och tjänstemän vid riksdagen ställa frågor och söka forskarkontakter via Expertsvar. Vi kallar den inriktningen *Expertsvar för beslutsfattare* och hittills har ett 60-tal förfrågningar ställts från riksdagen – det har ofta handlat om att få tips om forskare att inbjuda till utfrågningar och seminarier.

Intresset för denna tjänst växer bland tjänstemännen i riksdagen och de ser den som ett komplement till sina andra källor. Två fördelar de nämner med Expertsvar är att de utvidgar sitt kontaktnät och att de ofta får svar mycket snabbt.

Möten och seminarier

När politiker och forskare träffas sker det ofta i formella utskottsutfrågningar. Vi har varit inblandade i planeringen av ett antal sådana och även bistått med ledning av samtalen och frågestunderna när det efterfrågats.

Vi har också regelbundet anordnat forskarfrukostar i riksdagsbiblioteket, ett antal seminarier på Vetenskapsrådet, cafésamtal under Almedalsveckan i Visby, gemensamma framträdanden av forskare och politiker under Vetenskapsfestivalen i Göteborg mm.

Temat för dessa seminarier har i de flesta fall bestämts av det som politikerna upplever vara mest aktuellt, men det har också handlat om att lyfta en fråga som forskarna bedömer som angelägen och där de vill väcka intresse hos politikerna.

Lärdomar ur ett forskningskommunikativt perspektiv

Vad har då hänt under dessa möten då forskare och politiker träffats? Har politikerna tagit till sig av den kunskap som forskarna presenterat? Vi har lärt oss en hel del om vad som kännetecknar ett lyckat möte och vilken roll vi forskningskommunikatörer kan spela.

Två exempel

Under en utfrågning som riksdagens trafikutskott anordnade om alternativa bränslen våren 2008 hade ett antal forskare inbjudits att tala. De första två hade till uppgift att presentera de viktigaste resultaten av en rapport som de stod bakom där olika alternativa drivmedel ställdes mot varandra och jämfördes. Ytterligare två forskare var inbjudna för att kommentera och kritisera rapporten efter att den presenterats.

Detta är ett arbetssätt som forskare och politiker reagerar olika på, skulle det visa sig. För forskarna är det helt naturligt att både kritisera och kritiseras på det här sättet. För politikerna däremot, som satt som åhörare och lyssnade på de olika inslagen, skickade denna diskussion signaler att forskarna var mer oense än ense och att det kanske inte var så stor idé att fästa någon vikt vid vare sig det ena eller det andra om de inte kunde enas.

Politiker vet av erfarenhet att det är betydligt lättare att bjuda in en forskare än flera stycken. Redan när man börjar lyssna på den andra eller tredje upptäcker man att det som den första så tvärsäkert formulerat kanske inte var så säkert ändå...

Det vi kunde ha tänkt på – och som vi lärde oss – var att påminna forskarna som hade till uppgift att kommentera rapporten att förtydliga att det både fanns punkter där de var överens med rapportskrivarna om och sådant de ville disputerat. I det här fallet skulle en sådan översikt, gärna i punktform, ha klargjort mycket för politikerna och underlättat deras fortsatta beslutsprocess. Forskarna upplevde själva att de hade påpekat att det var en mycket bra rapport och att de var överens om det mesta i den, men detta kunde uppenbarligen ha förtydligats.

Exemplet visar på vikten att vara tydlig i sin kommunikation och förstå vad mottagarna, i det här fallet politikerna, ska ha kunskapen till. Men det visar också på en inneboende olikhet i den politiska och akademiska världen som handlar om hur man använder kritik. För en forskare hör det till vardagen att kritisera och kritiseras – det är en viktig drivkraft som för vetenskapen framåt. För en politiker däremot är kritik något man använder mot sina politiska motståndare, knappast i syfte att söka en bättre förståelse och komma framåt.

Mitt andra exempel handlar om en liten dispyt som inträffade under Almedalsveckan sommaren 2008 mellan en av våra främsta meteorologprofessorer och ett tidigare statsråd. Professorn berättade hur forskarna i FN:s klimatpanel suttit i möte efter möte för att enas om en gemensam skrivning som skulle beskriva människans påverkan på klimatet. Det tidigare

statsrådet, som förstås suttit i otaliga politiska förhandlingar, kommenterade: 'Jaha, så ni enades om en kompromiss' varpå professorn höjde rösten och utbrast: 'Någon kompromiss var det absolut inte! Vi enades om en minsta gemensam nämnare och det är en väldig skillnad!'.

Exemplet visar ytterligare en 'kulturkrock' mellan forskare och politiker. För att förstå den 'våldiga skillnad' som professorn satte fingret på, ser man att det återigen handlar om den vetenskapliga logiken i konflikt med den politiska. Politik bygger på värderingar, vetenskapen på fakta och beskrivningar. Att använda ordet kompromiss i det här sammanhanget blev fel, även om man kan tycka att det var en bagatell. Att kompromissa handlar om att förhandla, att ge och ta. En forskare kan aldrig förhandla med sina forskningsresultat så som en politiker kan göra med sina politiska förslag. Däremot kan forskarna backa tills de enas om en skrivning som alla är överens om, precis som professorn i Almedalen förklarade.

Jag tycker exemplet visar att användandet av ett enda ord kan säga mycket om hur olika de här båda världarna fungerar och att det kan vara värt att stanna upp och diskutera det en stund – precis som vi för övrigt gjorde i Almedalen.

Att umgås med osäkerhet, sannolikhet och risk

Det som är logiskt i den politiska världen – att kompromissa – är omöjligt i den akademiska. Politiker kompromissar ständigt, en forskares resultat är inte förhandlingsbara. Med åsikter och värderingar kan man jämka, däremot inte med kunskap. Detta för oss in på en av de mest karakteristiska skillnaderna mellan forskning och politik som blir extra tydliga i områden där man måste hantera osäkerhet och risk. Klimatfrågan är ett aktuellt sådant exempel.

När klimatforskarna samlades i FNs internationella klimatpanel, IPCC, var det för att ge ett vetenskapligt underbyggt underlag till samhällets beslutsfattare. Vi vet alla hur svårt det kan vara att få två forskare att vara överens - nu handlade det om över tusen! Detta var verkligen ingen lätt uppgift, men frågans stora betydelse vägde tungt och fick många forskare att verkligen anstränga sig till det yttersta och föreslå skrivningar som alla kunde enas kring.

Balansen är svår. Risker är naturligtvis stor att en rapport från så många forskare blir urvattnad när konsensus ska råda i varje enskild formulering. Samtidigt vet alla inblandade att ett så uttunnat dokument inte skulle få någon större betydelse.

IPCC-forskarna har visat att det trots allt går. Och kanske går vi mot en utveckling mot fler sådana konsensusrapporter. För att få genomslag i samhället måste kanske forskarna både baka kakan och dekorera den innan den serveras till politikerna. Att ge dem ägg, socker och mjöl fungerar inget vidare när det rör sig om komplicerade bakverk. Liknelsen har säkert brister, men jag tycker ändå det är intressant att fundera kring hur vi vill att det ska fungera. Jag kan tänka mig både för- och nackdelar med att släppa in politikerna i köket när forskarna bakar som bäst!

Där skulle nämligen politikerna få en känsla av vilka osäkerheter forskarna har att hantera, hur de gör sannolikhetsbedömningar och hanterar modeller. Det är inte alltid så lätt att avgöra var vetenskapen slutar och politiken börjar...

Den enkla modellen som går ut på att forskaren presenterar kunskapen och politikern värderar den och sätter den i ett större sammanhang, fungerar sällan. Det är nästan alltid mer komplicerat. En forskare som ägnat hela sin karriär åt energiproblemen kanske inte är helt neutral när det gäller att ställa olika energislag mot varandra. Förutom rent faktamässiga bedömningar smyger det sig in moraliska resonemang och egna tyckanden.

'Lita inte på en forskare som säger att det här är enkelt', betonade en forskare i en diskussion om framtidens transportermedel under riksdagens framtidsdag. Det var många ledamöter som log igenkännande – kanske hade de just hört en annan forskare som fått det

hela att framstå som enkelt och självklart att satsa på ett av de diskuterade biobränslena. Av det här skälet är det angeläget att politikern tar sig tid att lyssna på flera forskare. Först då kan han eller hon göra sig en egen, förhoppningsvis balanserad, bild av den aktuella frågeställningen.

Olika roller

Både politikern och forskaren går in och ur olika roller under en och samma arbetsdag. Det kan vara bra att hålla isär dessa och vara medveten om vilken roll man väljer i mötet med varandra. Här är några reflektioner utifrån de möten vi arrangerat.

En politiker kan bete sig mycket annorlunda i utskottet, i kammaren, bland partivänner, under en politisk debatt och över en kopp kaffe med en forskare. I utskottet ser man huvudsakligen till områdets bästa – sitter man i trafikutskottet är det dessa frågor man lyfter fram på olika sätt. Kontakten med forskare blir inriktad på nytta för utskottsarbetet.

Under de utfrågningar jag bevittnat har det huvudsakligen ställts sakfrågor och nyfikenhetsfrågor – ibland har man kunnat avläsa en värdering i frågeställandet, men inte alltid. Man känner en stark tillhörighet och lojalitet med sitt utskott. Om man hör en riksdagsledamot presentera sig, missar han eller hon nästan aldrig att säga sitt utskott: 'Jag är ledamot i civilutskottet. I riksdagen alltså.'

Andra gånger är det partitillhörigheten som väger tyngst. Så fort det handlar om ideologiska diskussioner eller debatter med politiker från andra partier, är det förstas den egna politiken man vill framföra. Genom de möten vi har arrangerat har vi velat komma bort ifrån den vanliga politiska debatten, som vi ändå får vår beskärda del av via medierna, och inspirera till mer djuplodande och lärande diskussioner. En del politiker har förstas lättare att pendla mellan sina olika roller än andra.

Forskaren har också olika roller, men det kanske inte är lika tydligt som hos politikerna. En forskare är i sin forskande roll (lärosätenas första uppgift) specialist och kan och bör egentligen bara uttrycka sig om sådant som han eller hon själv visat i sin forskning. I sin undervisande roll (andra uppgiften) vidgas perspektiven. Genom mötet med sina elever och forskarstudenter måste forskaren inte bara hänvisa till egen forskning, utan ge en bild av kunskapsläget såsom det framställs i läroböcker och liknande. Undervisningen ska vara forskningsanknuten, som det heter. Forskaren måste alltså ha en kännedom om andra forskares arbeten och ställa sin egen forskning i relation till dessa.

Universitetens tredje uppgift, samverkansuppgiften, tror jag kräver att forskaren ikläder sig ytterligare en roll. Forskaren kan inte förvänta sig samma förkunskaper och motivation hos den mottagande parten som i undervisningssituationen. Här handlar det om att förstå sin mottagare och anpassa ordval och presentationsteknik efter det.

Samtidigt gäller det att inte falla för frestelsen att uttala sig utanför sin egen sakkunskap. Den risken är minimal när forskaren ägnar sig åt sin forskning och hela tiden är i kontakt med kolleger som lätt kan syna hans eller hennes kort. I sin undervisande roll bör forskaren förstas kunna redogöra för andra forskares resultat och uppfattningar och man kan hänvisa sina studenter vidare om man får svåra frågor. Men i den tredje, utåtriktade, uppgiften blir forskaren lätt expert på allt i omgivningens ögon. Samtidigt är det här hans eller hennes verkliga pedagogiska förmåga och kommunikativa talang sätts på prov.

Forskningskommunikatörens roll

Många forskare är otroligt skickliga kommunikatörer, men alla är det inte. Även hos dem som inte deltar i samhällsdebatten och syns i media, finns värdefull kunskap för våra beslutsfattare.

För mig och andra som sysslar med forskningskommunikation finns här mycket att göra, gärna i samarbete med vetenskapsjournalister och liknande som har viktiga kunskaper och erfarenheter av att kommunicera vetenskap.

Det vi kan bidra med, för att fungera som länkar mellan forskarna och politikerna, handlar om att översätta svåra fackuttryck till begriplig svenska, föreslå liknelser, exempel och metaforer, samt tydliggöra budskapet med bilder och grafik. Vi kan också leda frågestunder och rent praktiskt underlätta att forskaren och politikern få chans att sitta ner en stund och prata i lugn och ro.

Det är viktigt att själv förstå vad det är forskaren vill ha fram, för att kunna brygga över denna information till någon annan. Det handlar om att ställa relevanta frågor och sätta sig in i mottagarnas, i det här fallet politikernas, motiv att ta till sig budskapet. Om jag ska fungera som en länk mellan en forskare och en mottagare som är ungefär på min nivå, kan jag utgå från att mina frågor är någorlunda relevanta.

En annan viktig uppgift är att få reda på så mycket som möjligt angående politikernas intresse i den aktuella frågan. Vilka proportioner är i antågande från regeringen? Vilka motioner, interpellationer och andra dokument finns i riksdagens databaser som avslöjar riksdagsledamöternas engagemang? Deras vinklingar och motiveringar ger värdefull information om hur de ser på området och vilken nivå forskaren därför kan lägga sig på i sin presentation. En annan källa till kunskap är utskottskansliernas personal. De kan berätta vad som är på gång och vilka frågeställningar man är mest intresserad av. Många gånger handlar det om att sätta kunskapen i ett samhällsligt och juridiskt perspektiv - man får inte glömma att en riksdagsledamots vardag till stor del handlar om att skriva betänkanden.

Ibland kan man också behöva diskutera med forskarna vad som är 'möjliga' respektive 'omöjliga' frågor på den politiska arenan. Ibland är forskarna så engagerade i sin verksamhet att de tar för givet att politikerna känner likadant. Vi som fungerar som länkar mellan forskarna och politikerna kan hjälpa till att hitta en aktuell vinkling på ett klassiskt forskningsområde, vända en svårgenomtränglig kunskapsmassa till något relevant för en ledamot i ett visst utskott, föra fram internationella jämförelser och andra rapporter, strategier och undersökningar, informera om kommande EU-direktiv etc.

Att ge forskarna redaktionell hjälp om de fått i uppdrag att skriva en rapport som underlag till beslut i riksdagen, är en annan lämplig kommunikatörsuppgift. När rapporten ska presenteras inbjuds ofta forskaren att föredra rapporten för det utskott som beställt den. Här finns också chans att stötta och avlasta forskaren genom att hjälpa till att ta fram presentationsmaterial i form av bildspel eller liknande. Antagligen blir materialet mer lättillgängligt med några tydliga grafer eller diagram som är framtagna för just det aktuella tillfället, men det ligger ofta utanför vad forskaren hinner ta fram. Dessutom kan han eller hon vara betjänt av att ha någon att diskutera upplägget med. Ofta kan man då förhindra att det blir alltför svårt eller skjuter bredvid målet.

Man måste också komma ihåg att en dialog är dubbelriktad och handlar om en ömsesidig ansträngning för att uppnå maximalt utbyte. För att våga ställa frågor som avslöjar den egna okunskapen krävs mod, både från politikernas och forskarnas sida. Detta underlättas förstås om man inte är främlingar för varandra. En öppen och informell stämning hjälper till. Forskare och politiker behöver helt enkelt mer tid att umgås, att lära känna varandra utanför laboratorier, institutioner, paragrafer och mötesprotokoll.

Men detta kräver tid – den allra största bristvaran. Det man kan göra är att se till att det finns möjligheter för forskarna och politikerna att få en pratstund utanför programmet, kanske i en kaffepaus eller över en lunch. Som arrangör är det viktigt att skapa förutsättningar för sådana informella möten.

Slutsatser

24 månader är för kort tid för att kunna analysera resultatet av verksamheten, men man kan redan nu konstatera att det finns intressanta lärdomar att dra ur ett forskningskommunikativt perspektiv.

- Att öppna 'Expertsvar' för beslutsfattare har varit ett sätt att få fler forskare från landets alla lärosäten att komma i kontakt med riksdagen. Tjänsten är ett komplement till riksdagens egna kanaler.
- Det är viktigt att de möten man anordnar med forskare och politiker håller hög kvalitet och är väl förberedda. Forskningskommunikatörer har här en viktig roll att spela. Inte minst handlar det om att göra båda grupperna uppmärksamma på de olika syften och drivkrafter som präglar deras olika verksamheter.

Det anordnas oerhört många möten och seminarier för politiker i och utanför riksdagen. För att ett möte ska vara givande för både forskare och politiker krävs noggranna förberedelser. Ur ett forskningskommunikativt perspektiv handlar det till stor del om att analysera politikernas behov, diskutera budskapet med forskarna i god tid före mötet och gärna stötta forskarna (om de är öppna för detta) i hur de bäst får fram det viktigaste i förhållande till vad politikerna är intresserade av. Att hjälpa till att leda diskussionerna är också något som ofta uppskattas, eftersom båda grupperna då får hjälp att strukturera och avgränsa området, ställa följdfrågor och hålla energin uppe även när frågorna är svåra. När mötet är avslutat kan kommunikatören också samla in synpunkter och kommentarer om själva evenemanget - kunskap som är värdefull nästa gång ett möte ska anordnas.

¹ Mötesplatsen för forskare och folkvalda, VR Rapport 2009:1, Vetenskapsrådet

² Riksdagen i en ny tid, Huvudbetänkande av 2002 års riksdagskommitté, 2005/06:RS3

³ Kunskapsbiten, VA-rapport 2006:4, Vetenskap & Allmänhet, VA

⁴ VA-rapport 2006:2 Politikens syn på vetenskap, Vetenskap & Allmänhet, VA

⁵ VR Rapport 2003:11, sid. 59, Vetenskapsrådet